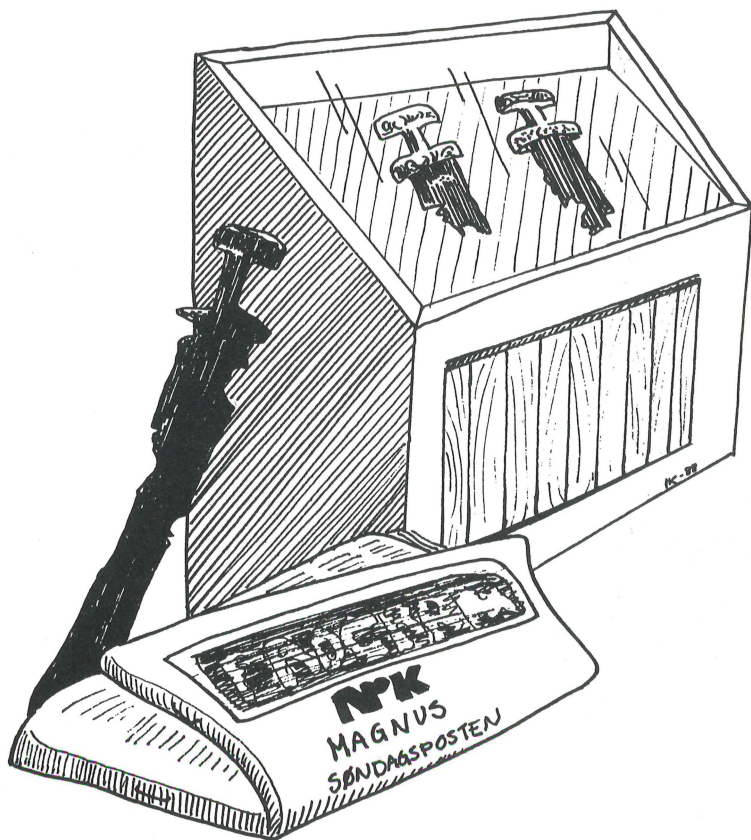

Nicolay

ARKEOLOGISK TIDSKRIFT NR. 49
ISSN 0332-8937 (1-1988)

Utgis av studentene ved Universitetets Oldsaksamling

Redaksjon: Inger Marie Berg Hansen, Ingrid Fugelstvedt, Wenche Helliksen, Inger Karlberg, Isa Trøim, Espen Uleberg.

Redaksjonen mottar gjerne artikler og mindre innlegg fra leserne.

Nicolay utkommer med 2 numre pr. år. Abonnement koster kr. 40.

Løssalgspriser pr. nr.: Nr. 1—27 kr. 5,— (nr. 13 utsolgt)

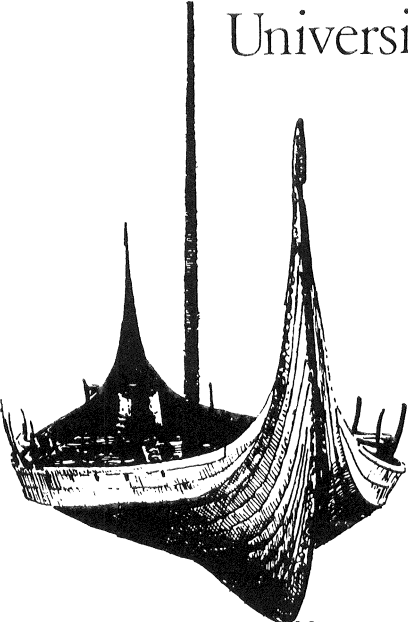
Nr. 28—38 kr. 10,—

Nr. 39— kr. 15,—

Nr. 16—30 (1974—79) innbundet kr. 175,—

Nr. 31—45 (1979—85) innbundet kr. 300,—

Adresse: Universitetets Oldsaksamling,
Frederiks gate 2, 0164 — OSLO 1
Postgiro: 2 05 02 50
Bankgiro: 7023.30.39878

Universitetets Oldsaksamling

Vikingskipshuset

De tre vikingskipene fra Tune, Gokstad og Oseberg. Åpningstider:

2/5-31/8:	kl. 10-18	alle dager
1/9-30/9:	kl. 11-17	"
1/10-31/5:	kl. 11-15	"

Den forhistoriske avdeling

Rike samlinger fra førhistorisk tid og middelalder. Av særlig interesse: Vikingtiden.

1/6-30/8:	kl. 11-15
1/9-31/5:	kl. 12-15

Mandager stengt.

Utgis med støtte fra Samskipnadens Kulturstyre
Forside ved Inger Karlberg

FORORD

På NAM (Norsk Arkeologmøte) og Junior-NAM 1988 ble bruk av ufaglært arbeidskraft ved arkeologiske undersøkelser drøftet. Her kom det fram at det er full enighet blant arkeologer og arkeologistudenter om at det bare er i enkelte situasjoner hvor det er faglig forsvarlig at ufaglært arbeidskraft kan benyttes. Dette kan gjelde situasjoner hvor andre kan utføre arbeidet like bra eller bedre, i formidlings-sammenheng eller hvis man ønsker å fremme rekruttering fra spesielle grupper i samfunnet til faget.

I de seinere åra har det vokst fram en holdning til faget blant en del arkeologer som i stor grad preges av tanken om "hver mann sin arkeologi". Vi er selvfølgelig åpne for differensierte syn på historien, men vi må ta avstand fra en uhensiktsmessig relativisme; en tilstand hvor alt er tillatt. Faget får ingen mening hvis det brukes til å understøtte ethvert samfunnssyn. Vi ser det som lite fruktbart hvis arkeologi f.eks. blir benyttet til å fremme intoleranse overfor "fremmede" kulturer. Derfor mener vi det er viktig at arkeologiske undersøkelser hovedsakelig utføres av personell som er faglig orientert, og således oppmerksomme på hvordan arkeologi kan brukes politisk.

OM TRANGT ARBEIDSMARKED I ARKEOLOGIEN

REIDAR BERTELSEN

Jeg fikk ikke med meg heile interjuvet med Isa Trøim i Søndagsposten på TV den 6. februar fordi jeg var opptatt på kjøkkenet. Det er gledelig med slik oppmerksomhet til faget vårt. Jeg skulle gjerne sett begynnelsen. Avslutningsvis blei det sagt en ting som fikk adrenalinet til å stige. Derfor skriver jeg dette på direkten, mens sinnet ennå er livlig. Mandagsmorgen, på kontoret, er det andre ting som tynger. Jeg iler til med å forsikre at det ikke er Isa Trøim jeg er ute etter. Det som blei sagt, blei framført som ei vanlig oppfatning i hennes fagmiljø. Interjuveren bad henne nærmest om å si det.

"Hvofor er det så mange kvinner i arkeologien?" spurte Erik Bye. Svaret som blei gitt, framholdt at arkeologi var et yrke med stramt arbeidsmarked og at det kanskje var slik at kvinner hadde større mot til å gi seg i kast med en lang og kostbar utdanning i et fag de hadde interesse for, på tross av at utsiktene til arbeid ikke var gode.

Jeg synes det er ei interessant mening, men haken er at arbeidsmarkedet ikke er stramt i arkeologien! Det er ei oppfatning vi ofte hører fra den forvokste provinslandsbyen der i sørøst, men den stemmer ikke så godt i verden utenfor.

Sjøfl har jeg ofte sittet i bedømmelseskomiteer for interessante og utfordrende jobber i faget der det har vært ei søkerliste på en eller to. For øyeblikket er SØKEREN til stillinga som Svalbard-arkeolog under bedømmelse. Det er ei av de mest interessante stillingene for faglig nybrottsarbeid som vi overhodet har her i landet: Etterreformatorisk arkeologi i et tverrfaglig og internasjonalt miljø. HVOR ER DE ARBEIDSLAUSE OG JOBBUGNE?

En ting til: HVORFOR ER SØKERLISTENE TIL STILLINGENE VED LOKALMUSEENE I NORD-NORGE OFTE UTEN ARKEOLOGER?

Med hensyn til kvinneandelen i faget, så var den høg lenge før man begynte å bygge opp illusjonen om det stramme arbeidsmarkedet. Jeg tror personlig at svaret på dette spørsmålet ligger i meir grunnleggende trekk som er felles for mange humanistiske fag. I alle fall gjør den tallmessige likevekta mellom kvinner og menn at faget er trivelig, utfordrene og spennende - både sosialt og faglig.

Kom ikke med meir sutring over stramt arbeidsmarked før motet til å søke jobb utafor landsbyen er blitt større! Da kan vi få det enda bedre.

Med beste hilsen fra Reidar Bertelsen,
Universitetet i Tromsø, Institutt for samfunnsvitenskap.

EN VÅPENGRAV FRA VIKINGE- TIDEN PÅ BRYN I OSLO

PER HERNÆS

Det var den 30. januar i år at jeg nærmest på øyeblikks varsel ble sendt ut til Vann- og Avløpsverkets tomt på Bryn i Oslo for å hente inn et funn. Forholdene var ikke av de mest ideelle; i sur nordavind og sludd hadde en gravemaskin som holdt på å grave ut tomta støtt på en del mystiske jerngjenstander. En av anleggsarbeiderne hadde lagt merke til at et langt, flatt og rustent jernstykke hadde et slags håndtak i den ene enden, så han tok like godt vare på det. Øyeblikket etter dukket det opp noe som helt umiskjennelig var et øksehode, men av litt besynderlig utforming. Man var ikke sikre på hva som burde gjøres, la sakene til side og fortsatte gravingen uten at man fant noen flere mystiske gjenstander i blåleira. Men ryktet om funnet bredte seg ikke langt før det kom en telefon til rette vedkommende på Oldsaksamlingen. Ved befaring viste det seg at tomta var på det nærmeste ferdig utgravd. Gjenstandene var heller dårlig bevart, men var helt umiskjennelig et sverd og en våpenøks fra tidlig vikingtid.

Det er ikke vanlig at man må rykke ut til den kommunen som museet selv ligger i. Dette kan synes som et paradoks, siden Oslo for inntil forholdsvis kort tid siden var en jordbruks-

bygd så god som noen annen på Østlandet. Følgelig burde det ligge minst like mange funn gjemt i jorda her som mange andre steder. Hvert år kommer det i gjennomsnitt inn to til tre vikingtids sverdgraver fra Oldsaksamlingens 10 fylker. Men vi må helt tilbake til begynnelsen av 1950-tallet for å finne forrige gang det kom fram et slikt funn her i byen. Så det var i grunnen berettiget når massemedia slo funnet opp som en stor nyhet. Sakene ble til og med "gjester" i Søndagsposten i Fjernsynet den 7.februar, noe som hører til det absolutt uvanlige.

Men tilbake til anleggstomta på Bryn. Resultatet av vår lille utrykning denne januarfredagen ble altså at vi vendte tilbake til museet med mesteparten av et ganske medtatt sverd og en våpenøks. Det videre arbeidet på stedet ble overvåket av Isa Trøim. Hun klarte å få fram restene av sverdklingen, slik at sverdet nå foreligger fullstendig, men i flere stykker. Sakene stammer etter all sannsynlighet fra en grav. En mann er blitt begravet på stedet en gang tidlig på 800-tallet, og har fått med seg det mest nødvendige til det hinsidige. Noe av det man regnet det var mest bruk for var våpnene. Den avdøde selv har siden forsvunnet fullstendig, men jerngjenstandene har vært mer motstandsdyktige mot tidens tann, selv om disse var sørgelig stygt korrodert.

Sverdet fra Tvetenveien tilhører en gruppe sverd som var vanlig på vestre del av kontinentet, nærmere bestemt det som da var det frankiske keiserriket. Men akkurat dette sverdet synes ikke å ha riktig så mye dekorative elementer som et ekte frankisk sverd skulle ha. Kanskje er dette et hjemlig produkt, laget av en norsk smed som en etterlikning av de moderne, frankiske huggvåpnene? Vi har ennå ikke fått undersøkt sverdet fullstendig, så svaret må vente.

Flere rester av graven fant vi altså ikke, men funnet går pent inn i en større sammenheng. Man skal være forsiktig med å bruke gårdsnavnene ukritisk i kulturhistorisk sammenheng. I den gamle Akersbygden er det likevel en så stor overvekt av alderdommelige navn, at det må vise tilbake på reelle forhold i bosetningshistorien. Navnene viser at man i vikingtiden stort sett brukte på gamle gårder som kan ha vært brutt opp et halvt årtusen eller så i forveien. Bare et par gårdsnavn viser at det ennå var litt ledig jord for nye gårder i østre Aker, nemlig Etterstad og Refstad. Ellers har de fleste av gårdene eldre navn. Særskilt for Oslo er det vanligst å se gårdsnavn med etterstavelser på -vin, som betydde gresslette eller eng. Bryn - bruvin- betyr altså "gressletta ved brua". Over høydedraget ved Nordre Skøyen Hovedgård har det gått et eldgammelt veifar sørøstover der Skøyenåsen skole ligger, på østsiden av Østensjøvannet og videre utover mot Enebakk. Veien har krysset Alna(Loelva) rett nedenfor funnstedet, og gårdsnavnet må henspille på denne overgangen. Fra enga ved brua har veien gått videre opp bakken, og over flatene mot det som nå er Helsefyr. Her har den møtt et annet gammelt veifar, nemlig landeveien fra det eldste Oslo nede ved Bjørvika, oppover Groruddalen og videre opp mot Hadeland og Romerike - forløperen til Strømsveien. Begge disse farene er kranset med funnsteder og fornminner. På åsen ved Skøyen ligger det ennå to gravhauger langs veifaret, og Strømsveien er markert med vikingetidsfunn fra Vålerenga og Etterstad. Funnet fra Bryn kan skrive seg fra et gårdsgravfelt som har ligget nær skjæringspunktet for de gamle veifarene.

Men vi kan sette oss ned med bykartet og lese enda mer av den eldste historien. Tøyen kommer av Tad-vin, som betyr "den gjødslede enga". Hovin var "enga ved hovet" og henspiller på det førkristne helligstedet her. Etterstad minner om en kar som het Eitill og som ryddet seg en gård her, kanskje noenlunde samtidig med at man begroav husbonden på Bryn. Gården Vålin er nå for-

svunnet, og eksisterer bare i navnet Vålerenga, men navnet minner ennå om enga som en gang ble ryddet ved å svi av skogen. Og slik kunne man fortsette. De gamle stedsnavnene, som til vanlig ikke betyr særlig mer enn enda en holdeplass på T-banen, gir oss på denne måten et raskt glimt tilbake i en fjern fortid.

Som et minne om de gamle og tapte gårdene har vi altså funnet noen av gravene etter de som drev dem i en fjern fortid. Graver fra vikingtid med våpen er funnet spredt gjennom hele Oslodalen, stort sett i området som nå ligger innenfor Store Ringvei. I en klasse for seg står den gården som må ha vært den største og mektigste av dem alle, den som ga navnet til bygda og som fikk den første sognekirken, nemlig Aker. Navnet er som type enda eldre enn vinnavnene og betyr rett og slett "Åkeren". Det samme navnet kjennes fra andre gamle storgårder, blant annet Åker i Vang ved Hamar. Gården Aker er forlengst delt opp og er forsvunnet, men tunet har sikkert ikke ligget langt unna Gamle Aker kirke. Her har vi hatt gården på ett høydedrag, og gravplassen har ligget på et annet høydedrag litt nordenfor - det som nå er Sankthanshaugen. På Oldsaksamlingen ligger funn som har kommet inn i løpet av de siste 150 år, helt nede fra Schwensens gate, tvers over haugen og over Geitemyrsveien mot Nordre Gravlund. Sannsynligvis har det ligget førkristne graver over hele dette strøket, og dannet et av de største gravfelt vi kjenner fra førhistorisk tid på Østlandet. Vi har også funn fra løkken Fredensborg, så det er mulig vi har hatt et gravfelt på Hammersborg-høyden. Likeledes er det kommet inn funn fra området rundt Stensparken, og oppe på Blåsen er det fremdeles igjen noen sørgelige rester av en mur på det som en gang har vært en bygdeborg. Alle disse fornminnefeltene har etter alt å dømme tilhørt gården Aker.

Rikdommen har likevel ikke bare ligget til Aker. I hele Oslodalen har det vært adgang til fruktbar, varm og næringsrik jord som har gitt årvisse og gode avlinger. Dette igjen har befordret

økonomisk stabilitet i det gamle bondesamfunnet. Ut fra funnene trer bildet fram av en rik og stabil bondestand. Dette kan kanskje komme overraskende på de som har lest Edvard Bulls framstilling av Akers Historie fra 1918. Her står å lese at "Det er paafallende faa fund vi har greie paa ... heller ikke fra den yngre jernalderen er det saa mange som man kunde vente i en slik rik bygd. ... Hvordan det nu end skal forklares, saa er det ialfald et faktum, at storætter og storgaarder var det smaat med i bygdene ved bunden av Oslofjorden helt fra vikingtiden av ..."

Men Bull må ha tatt feil. Det er svært mange og rike funn fra Oslodalen. Et enkelt mål på det kan gis i en opptelling av antall sverdfunn. Ett slikt funn representerer ikke bare en gjenstand, det er også et vitnesbyrd om en mann som hadde økonomisk overskudd til å skaffe seg et sverd. Vi kjenner ialt 43 slike graver fra Oslo. Gran på Hadeland er regnet som en meget funnrik kommune, og kan vise til 47 slike funn. Sandefjord i Vestfold er berømt for sine rike vikingtidsfunn, med Gokstadskipet som det fremste. Her har det siden midten av forrige århundre vært mange store utgravningsprosjekter. Likevel kjenner vi ikke fler enn 28 sverdgraver herfra. Lista kunne forlenges, men tendensen er klar - Oslo hevder seg meget godt.

Akersbygda var det punktet på kysten der handelslinjene inn til Romerike og Opplandene var kortest. Dette må ha vært en meget viktig faktor i den sterke posisjonen som dette bygdelaget hadde i vikingtiden, og dette gjenspeiler seg i det gjenstandsmateriale som er bevart. Oslodalen skiller seg radikalt fra de andre kystkommunene på Østlandet. Det vanlige er at funnene viser tyngdepunktet på 800-tallet. I Oslo ligger tyngden i 900-tallet, og funnene viser tydelig kontakt innover i landet, mot flatbygdene Romerike, Hadeland og Hedemarken. En hevdvunnen oppfatning av bydannelsen i Bjørvika har vært at den har hatt sammenheng med nettopp denne kontakten innover i landet. Likevel har det ikke før

vært poengtert nok at det arkeologiske materialet fra Akersbygda også viser en klar sammenheng med innlandsbygdene.

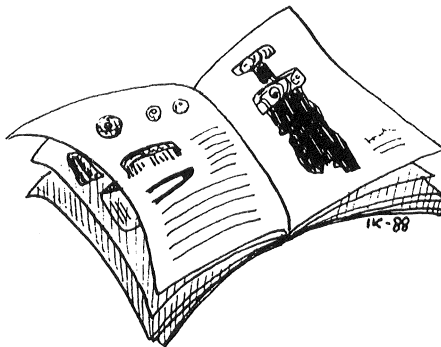
Funnene fra Oslodalen viser et høydepunkt i tiden like før vi begynner å få de eldste dateringene fra Gamlebyen. Her har Riksantikvarens utgravninger kommet ned til lag datert til 1025-50. Gravene fra den første fasen av Klemenskirken antyder en datering til århundreskiftet 900-1000 e.Kr. Vi har med andre ord en kontakt i tid mellom en meget livskraftig gårdsbosetning i Oslodalen og den tidligste etableringen av et byliknende samfunn i bunnen av Bjørvika. Jeg våger å påstå at disse to fenomenene kan ikke ha eksistert uten noen innbyrdes sammenheng.

Spørsmålene i den forbindelse blir mange, og i bunn og grunn dreier de seg om oppkomsten av Oslo. En kan tenke seg at det vokser fram et lite strandsted med opplagsboder og naust for å betjene omlastingen fra båt til hesterygg og omvendt. Strandstedet blir holdt under oppsyn og beskyttelse av de lokale høvdingene, som har sine viktigste tilknytninger ved slektskap og kontakter forøvrig innover i landet. Etter hvert som de første spirene til en markedsøkonomi vokser fram på 900-tallet, vokser også det lokale bondearistokratiet i makt og velstand. På den samme tiden konsoliderer rikskongedømmet seg, og kongen blir mer og mer interessert i den uanselige klyngen med småhus i bunnen av Folden. Han kommer i konfrontasjon med interessentene bak handelen i Oslo, de blir til slutt slått militært, og kongemakten overtar kontrollen med handelen. Når sentralmakten overtar, innebærer det et endelig gjennombrudd for markedsøkonomien, og byen Oslo vokser fram for alvor.

Tanken står for forfatterens egen regning, og er ikke på noen måte fullstendig gjennomprøvet. Men den reiser visse perspektiver. Tenk bare på Olav den Helliges slag med romerik- ingene på Hellerudsletta i Skedsmo. Var det også betinget av

kongens ønske om å beherske handelslinjene innover i landet fra Oslo? Og Snorres ordknappe bemerkning om at Harald Hardråde "lot reise kjøpstad i Oslo", innebærer den at kongen la under seg all kontroll med byen og handelsveiene til Romerike? Og knekket han ved samme anledning bondearistokratiet i Oslodalen en gang for alle? Er det dette som er grunnen til at bygdene i bunnen av Oslofjorden ligger så påfallende i skyggen gjennom hele middelalderen? Og var det dette som fikk Edvard Bull til å tro at også vikingtiden må ha vært fattig her?

Som sagt, spørsmålene står i kø, men de kan ikke besvares før Oslodalens forhistorie er bedre belyst enn den er. En ting er likevel sikkert - vikingtiden i Oslodalen er et meget spennende og viktig tema som dessverre er altfor lite utforsket. Kanskje, en gang når Oslodalen tidligste bosetningshistorie skal skrives, får vi se den fulle verdien av de uanselige, rustne jernsakene fra Bryn. Selve funnet vil nok neppe gå inn i de faste utstillingene ved Universitetets Oldsaksamling, men de vil kanskje bli vist for offentligheten i andre sammenhenger.

DET RETORISKE MUSEUM EN FORTELLING OM MAKT OG FORTID

BJØRNAR OLSEN

Ingen med en viss interesse for arkeologi eller fortid kan ha unngått å legge merke til at det innenfor (la oss si) de 20 siste årene har foregått en markert endring av de historiske og arkeologiske museenes presentasjon av fortid. I korthet kan denne endringen beskrives som en overgang fra en objektorientert presentasjonsform hvor typologi og kronologi var sentrale strukurerings-elementer, til en kontekstuell og "pedagogisk" uttrykksform hvor kommunikasjon og identifisering spiller en stadig viktigere rolle. Ikke minst i Skandinavia er denne forandringen i den museale praksis påtagelig. Jeg kan her nevne eksempler som Moesgaard Forhistoriske Museum, Sjøllerød Museum (Vedbæk) og Västerbotten länsmuseum, Umeå. Borte er de endeløse typologiske rekkene av sverd og dolker, tilbake - hevdes det - er det forhistoriske mennesket.

Kommunikasjon er et stikkord for det nye museum, eller for å å bruke en for den arkeologiske retorikk mer familiær betegnelse; formidling. Denne siste termen er også bedre i det den indikerer den spesielle karakter av anti-dialog som denne kommunikasjonen har ved at sender og mottaker er gitt. Det stadig mer sentrale spørsmål for det nye museum og arkeologene har blitt; hvordan formidle budskapet bedre? Hvordan (re)-presentere fortida på en mest mulig realistisk måte? Svaret har gitt seg i form av nye utstil-

lingsteknikker og progressiv undervisningsteori; gjenstandene settes i kontekst, f.eks. ved at deres økologiske miljø rekonstrueres. Den besøkende skal få en opplevelse av å være tilstede i fortida, få oppleve en "virkelighetseffekt": Dette er historia, ikke en fremstilling av den (historia forteller seg selv). Denne trangten til det virkelige er ikke et eksklusivt musealt fenomen, men et typisk trekk ved kulturproduksjonen i det moderne samfunn, eksemplifisert ved fotografiet, dokumentarlitteraturen og den realistiske novelle (Barthes 1986: 139). (Legg f.eks. merke til tilbedelsen av det autentiske i den ørkesløse debatt som pågår omkring F. Skagens dokumentar(?) roman "Purpurhertene", hvor det sentrale spørsmål har blitt om "Jon" virkelig har opplevd dette, ikke om det er en god roman Skagen har skrevet.) I presentasjonen av fortid søkes denne "virkelighetseffekten" ytterligere forsterket gjennom "forsøk med fortiden"; oppbyggingen av eksperimentelle sentra som viser hvordan gjenstandene ble tilvirket og brukt. Besøk fortiden, reis gjennom århundrene og tilbring 14 dager i en steinalderlandsby, opplev selv hvordan den "egentlig var". I det nye museet møtes på mange vis to fundamentale filosofiske posisjoner; romantikken og dens nostalgi for fortida, og opplysningsfilosofiens kamp mot forestillinger (og for det virkelige).

Jeg vil i denne artikkelen bruke begrepet retorikk om denne høyst spesielle form for kommunikasjon, og hevde at det nye museum og den nye formidling er langt mer retorisk, manipulerende og ideologisk enn sine forgjengere i denne bransjen av kulturindustrien. Retorisk fordi det er involvert i et massivt prosjekt av overtalelse gjennom en aktiv og bevisst mobilisering av visse presentasjonsformer. Manipulerende fordi det forkynner monotoni og passivitet, og utøver tyranni over den besøkendes tanker om fortid. Ideologisk fordi det fremstiller det avgjørende problem om produksjon av fortid som et kommunikasjonsproblem. Gjennom en lett omskriving av Marx har jeg valgt å kalle dette formidlingsfetisjisme. Det nye museum kan således fremstilles som en insti-

tusjon som i form er retorisk, og som i innhold er ideologisk.

Arkeologi, sannhet og makt

Arkeologien kom til i det 19. århundres kontekst av "sannhetstrang", en periode da den europeiske vitenskap skrøt av å ha brutt med myter og overtro. Av opplysningstidens filosofer hadde man lært å tro på en progressiv utvikling mot kunnskap, mot ekte erkjennelse, at vitenskapelige disipliner utvikler seg kontinuerlig mot det bedre. Feil utraderes og fakta erstatter spekulasjon. "Sannhet" og "virkelighet" fantes bak tingenes egentlige fremtoning, men måtte befries - avdekkes. Filosofer som Nietzsche og, langt seinere, Foucault, har imidlertid hevdet at denne "viljen til sannhet" bare er en ny myte som dekker over en vilje til makt. Dette forholdet mellom sannhet (og kunnskap) og makt skal jeg få dvele en del ved, da jeg tror det er av sentral betydning for en analyse av arkeologien, museet og den generelle diskurs om fortid i vårt samfunn. Jeg vil her ta utgangspunkt i noen aspekt ved teoriene til den franske filosofen Michel Foucault.

For Foucault eksisterer det ingen ekstern posisjon av sikkerhet, ingen universell forståelse utover historie og samfunn. Hans hovedtaktikk er å historisere antatte universelle abstraksjoner som den "menneskelige natur", "sannhet" eller "fornuft" hver gang han støter på slike, og å vise at de er produkter av en særlig, og historisk situert diskurs. Et sentralt tema som har gått igjen i flere av hans arbeider er hvordan sannhet produseres som et resultat av makt, og jeg skal her få sitere et lengre avsnitt fra et intervju med ham (Foucault 1984: 72 - 74, min oversettelse):

"Sannhet er ikke utenfor makt - eller mangler i makt.

Sannhet er ikke belønningen for den frie tanken, eller privilegiet til den som har lykket i å frigjøre seg selv. Sannhet er endel av denne verden: Den er produsert utelukkende gjennom en rekke former for tvang. Og den med-

fører regulære påvirkninger av makt. Hvert samfunn har sitt "sannhetsregime", en generell sannhetspolitikk. Dette består av de former for diskurs som er akseptert og fungerer som sanne, mekanismene og tilfellene som gjør det mulig å skille mellom sanne og falske utsagn, midlene som begge er sanksjonert med; teknikkene og prosedyrene som er tillagt verdi i tilegnelsen av sannhet, og statusen til de som er tillagt å si hva som teller som sant..... Det er en kamp "for sannheten" eller ihvertfall "rundt sannheten", og for å si det igjen, med sannhet mener jeg ikke "ensemblet av sannhet som må avdekkes og aksepteres", men istedet "ensemblet av regler i h.h.t. hvilket det sanne og det usanne er separert", og spesifikke former for makt tilknyttet det sanne".

Som Nietzsche nekter altså Foucault å skille kunnskap og sannhet fra makt. I diskurs om kunnskap opptrer denne makt i form av regler som avgjør hva som kan bli sagt og hva som ikke kan bli sagt, hvem som har retten til å snakke om et gitt subjekt, hva som konstitueres som riktige og gale handlinger, hva som vil telle som sant og hva som usant. Derav kommer distinksjonen, tilfeldig men tatt for gitt i alle samfunn, mellom det som på den ene siden er rimelig, ansvarlig og sann diskurs, og det som på den andre siden er urimelig, uansvarlig og usann diskurs.

Foucault (1971) hevder at vitenskapelige disipliner utgjør lukkede samfunn med sine egne sannhetsregimer som setter opp regler som avgjør hva som til enhver tid er "innenfor sannhet". Foucault viser til eksemplet Mendel i biologien, Mendel snakket om objekter, anvendte metoder og plasserte seg selv innenfor et teoretisk perspektiv totalt fremmed for biologien på hans tid. Mendel talte sant, men var ikke "innenfor sannheten" (dans le vrai) i den samtidige biologiske diskurs. Et annet eksempel er legen Semmelweis som fant årsakene til barsel-feber, men som havnet på sinnsykehus fordi han var i opposisjon til det offi-

sielle legesyntet.

Innenfor arkeologien finnes også en rekke tilsvarende eksemplere. De nå så berømte paleolittiske hulemalingene fra Altamira ble erklært falske av en samlet internasjonal arkeologikongress fordi de ikke stemte overens med den datidige kulturrevolusjonismen (Gjessing 1977: 9). De var ikke "innenfor sannheten" i samtidens arkeologiske diskurs; så praktfulle malerier kunne ikke være utført av primitive paleolittiske mennesker. Brøggers "Veid og vær" var ikke "innenfor sannhet" i 1920-åras norske arkeologi, og ble aldri publisert (seinere, på 1970-tallet trengte den inn i "det sanne" i norsk arkeologisk diskurs). Flere andre eksempler kan nevnes, men det er tilstrekkelig her å foreslå at det å skille "sann" fra "usann" diskurs har vært sentral i den prosess som skapte den arkeologiske disiplin, eller skal vi si den disiplinerte fortid (Olsen n.d.: 14). Disiplinen er som Foucault (1971) sier kontrollprinsippet for diskursproduksjonen. Den fastsetter grenser for hva som kan sies og av hvem. Eksklusjon av "emisk" folkelig viten om fortid var nødvendig for denne disiplinering som ga arkeologene monopol på diskurs om fortid og til å avgjøre hva som til en hver tid skulle ha status som sant eller usant om denne.

Jeg skal få vende mer konkret tilbake til museet som fysisk institusjon. De fleste av oss assosierer vel uvilkårlig store monumentale bygninger med makt, og endel har vel også blitt slått av den umiddelbare fysiske likhet mellom museer (f.eks. Oldsaksamlingen i Oslo, Nationalmuseet i København og Historiska Museet i Stockholm) og f.eks. fengsler, hospitaler og andre for oss svært distante, men mektige institusjoner. Er denne ytre likhet tilfeldig, eller lar den seg relatere til en historisk prosess der bygninger spilte en sentral rolle i konstituering av makt (eller i konstitueringen av maktens objekt)?

I diskurs (tale eller skrift) virker makt gjennom regler av eksklusjon som skiller det sanne fra det usanne. Makt virker

imidlertid også fysisk (på kroppen) gjennom innesperring og avstengning av rom, og den moderne tid er karakterisert av denne hva Foucault (1977) har kalt "disiplinær teknologi": skoler, fabrikker, fengsler, asyl o.l. I følge Foucault er formålet med denne "teknologi" å skape eller objektivisere det subjekt som skal disiplineres eller kontrolleres. Disse subjekt (den gale, den kriminelle, kort sagt "avvikeren") har altså ingen universell eksistens som sådan, men er produkt av en spesifikk og historisk situert diskurs om rett og galt (eller fornuft og galskap) som i siste instans lar seg relatere til makt. For å kunne kontrollere og veilede et subjekt måtte dette subjektet kreeres, og den moderne tid så fremveksten av institusjoner som fabrikker, asyl, sykehus, skoler og fengsler hvor subjektene på samme tid ble objektivisert og disiplinert. Derav navnet "disiplinær teknologi" om disse.

Jeg vil her fremsette den hypotese at fremveksten av Museet var en del av denne utvikling av en "disiplinær teknologi". Gjennom fremveksten av museet ble fortida objektivisert som en konkret, synlig ting separert fra nåtida. Museet spilte med andre ord samme rolle i objektiviseringen av fortid, som asylet i objektiviseringen av den gale. Selv om det kanskje bare tjener som en retorisk metafor kan vi derfor hevde at på tilsvarende vis som de sosiale avvikere ble objektivisert som subjekt for kontroll gjennom innesperring i asyl og fengsler, så ble fortida satt på museum. Her kunne den enkelt og effektivt disiplineres, adskilt og avstengt i sine montre - ei pil her, en evolusjonistisk plakat der. På dette vis ble det "riktige" syn på fortid forkynnes - det som til enhver tid var "innenfor det sanne". Og det hele effektivt maskert bak "viljen til sannhet", eller skal vi heller si "viljen til formidling" (Olsen 1987:58).

For å oppsummere fortellingen så langt så har jeg foreslått at den arkeologiske disiplin oppsto gjennom to former for tvang: For det første en eksklusjon av "feil" diskurs om fortid, d.v.s.

diskurs som var "utenfor det sanne", fra sann diskurs, og for det andre en fysisk avstengning og objektivisering av fortid som objekt, d.v.s. museets tilkomst. Ved dette siste ble to interavhengige effekter oppnådd: Fortida ble objektivisert (tingliggjort) som noe synlig og konkret (tidligere problematisk å utskille som eget subjekt adskilt fra nåtida), noe som var en forutsetning for at den kunne kontrolleres og disiplineres.

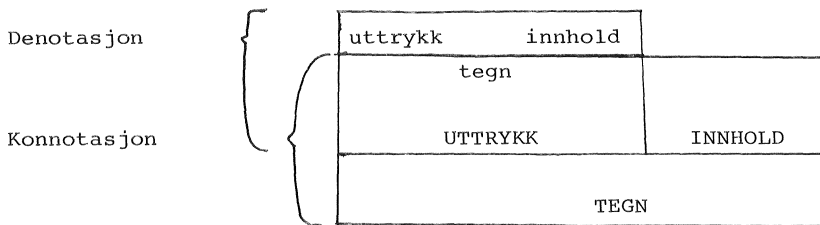
Det er mulig historien jeg her forteller om arkeologiens oppkomst på endel punkter avviker fra den idylliske fortelling om interesserte menn og stolte nasjoner. Muligens befinner denne historien seg da også "utenfor sannhet".

Arkeologi, myteproduksjon og retorikk

Jeg skal gå over til å snakke om museer og myteproduksjon, og p.g.a. det perspektiv jeg anvender er det nødvendig med et kort elementærkurs i semiotikk (se Olsen 1987). I følge dens "far", den sveitsiske lingvisten Ferdinand de Saussure, hadde det lingvistiske tegnet en dualistisk natur. Det besto av en "signifier", d.v.s. en uttrykksform eller et lydbilde, og en "signified" en betydning eller innhold. Den strukturelle forbindelsen mellom lydbildet skapt av f.eks. ordet "tre" (signifier) og dets innhold (signified), d.v.s. det mentale bildet vi danner oss av en ting med stammer og greiner (referenten), utgjør det lingvistiske tegnet. Et helt sentralt poeng for Saussure var at relasjonen mellom tegnets innhold og uttrykk, d.v.s. mellom signifier og signified, var arbitrær, den var tilfeldig og umotivert. Det er ingen "naturlig" eller "tre-lignende" kvalitet ved ordet "tre" som knytter det til den aktuelle fysiske ting som gror i jorden (referenten), mer enn ord som "gnuff", "stol" eller "stein".

Innenfor semiotikken opereres det også med to meningssystemer eller nivåer av mening. Det første systemet kalles denotasjonsnivået og omfatter den umiddelbare eller direkte betydning av et

tegn. Dette kan imidlertid tas over av et annet og høyere betydningsnivå, kalt konnotasjonsnivået eller "second order language". Dette skjer ved at det gjør det denotative tegn om til sin signifier og skaper et nytt tegn med en annen og videre betydning (Barthes 1984: 149 - 150):

Roland Barthes har gjort disse to nivåer berømte gjennom sin bok "Mytologier" (1973) hvor han hevder at konnotasjonsnivået, eller "second order language", er det kapitalistiske samfunns mytiske eller ideologiske nivå. Det mytiske eller konnotative nivået tar over den direkte, bokstavelige mening, det denotative tegnet, gjør dette om til sitt uttrykk, og budskapet får ved dette et uskyldig og "naturlig" preg. Et av Barthes eksempler er et forsidebilde fra et fransk magasin som viser en svart soldat som svinger det franske flagg. Dette fotografiet har en helt adekvat denotativ mening, det sier; her er en farget soldat som feirer det franske flagg. Denne mening er imidlertid invadert av en annen og høyere mening, ei konnotativ mening som springer ut av en blanding av en blanding av kolonialistisk nasjonalisme og militarisme. Denne forteller - i 1950-åra, en periode med Algirsk frigjøringskrig - at "kolonialisme må være rett, for se; det er negre som er villige til å forsvare den til døden" (1973: 115-116). Den konnotative myte er vellykket nettopp fordi den "går uten å si", og fordi den ved angrep kan flykte til denotative mening og si; det var det hele. Det som er mytens prinsipp er at den omformer det

historiske og tilfeldige til natur, den binder forholdet mellom uttrykk og innhold som om det var en kausal forbindelse mellom dem. Som Barthes uttrykker det (1973: 131)

"Grunnen til at leseren troskyldig konsumerer myten er at han ikke ser den som et semiotisk system, men som et induktivt. Der hvor det bare er en ekvivalens ser han en slags kausal forbindelse; signifier og signified har i hans øyne en naturgitt forbindelse."

Som eksempel kan nevnes aksepten av den oppfattelse at det er en naturlig kausalforbindelse mellom privatkapitalisme og demokrati, eller at privat eiendomsrett og økonomisk rasjonalitet er i overensstemmelse med den menneskelige natur.

Barthes har vist hvordan myter naturaliserer visse meninger (d.v.s. bindingen mellom denotasjon og konnotasjonsnivået) og eviggjør verden slik den er idag ut fra de herskende klassers interesser - og får disse til å fremtre som "rasjonell" og "naturlig" bak etiketter som "nasjonens interesser", "den menneskelige natur", "den kristne moral" eller som "teknisk og vitenskapelig nødvendighet". Han kaller myte "de-politisert tale" som gjør ting uskyldig "...it gives them a clarity which is not that of an explanation but that of statement of fact". Myten er vellykket, nettopp når den går uten å si, når den bekrefter en etablert posisjon mot tvil og angrep, når den universaliserer historia ved å si "that's the way it must be". Hele prinsippet bak den moderne myte er at den gjør historie om til natur, vitenskap om til det gude-gitte. Og det er her at arkeologien og museet får sin betydning: Hva de tilfører myten er historisk "realitet": Se det har jo alltid vært sånn.

Typisk i så måte er den funksjonalistiske arkeologiens rasjonalisering av kultur til kun å omfatte tilpasningsmessig nytte. I s.k. Optimal Foraging modeller opptrer jegeren i rollen som

den kalkulative aktør som forut for enhver handling gjør "cost-benefit" analyser i h.h.t. variablene "satisfying need", "minimizing cost" og "maximizing profit". Effekten er en universell legitimering av det kalkulerende økonomiske menneske, og myten at profittmaksimering er en del av den menneskelige natur (Olsen n.d. : 13). Et annet eksempel er hvordan norsk historieproduksjon eksplisert med titler som "Det norske folk i oldtiden", "Nordmenn før oss", "De første nordmenn" e.t.c. bidrar til å gi "historisk realitet" til den moderne myten om et etnisk uniformt norsk samfunn uten konflikter eller gruppeinteresser. Ved å forme fortida i nåtidas ideologiske bilde, d.v.s. ved å binde konnotasjonen nåtid til denotasjonen fortid, blir nåtida seende "naturlig ut". Den uniforme borgelige nasjonalstat blir gjennom en slik myteproduksjon en historisk sevfølgelighet (Olsen 1986-87:82-83).

Et tredje eksempel på myteproduksjon bringer oss tilbake til museet. Moesgaard Museum i Århus har en av Skandinavias mest moderne og retoriske steinalderutstillinger. Ved en av montrene som omhandler neolittikum heter det kort og lakonisk: "Jordbruk gjorde det mulig for folk å bo fast." Jeg ønsker her at vi her både skal se på mytens retoriske form og dens ideologiske innhold. Retorikken i utstillingen er bygd opp av en kjede av supplementer, benevnt som tilleggsinformasjon, men som samtidig har den effekt at de suksessivt reduserer antallet tolkningsmuligheter, og binder visse meninger til objektene.

Kjeden starter med objektene selv, neolittiske økser og keramikk. Disse har i seg selv få begrensninger i meninger, d.v.s. det kan knyttes et uendelig antall signifierts til disse signifiere. Den første alvorlige reduksjon av deres meningspluralitet opptrer ved at de i montrene kontekstualiseres ved deres montasje, rekonstruksjon av miljø, knytting av objektene til jordbruk e.t.c. For ytterligere å redusere og kontrollere mening innføres så et tredje ledd i den retoriske kjeden: De visuelle

tegn invaderes av en meta-tekst. Begrepet meta-språk referer til den språklige rekonstruksjon av det objekt vi studerer, det at vi bruker språk til å tale om et objekt. F.eks. er arkeologi et meta-språk om fortid. Begrepet benyttes ofte om vitenskapsspråk og er av enkelte sett på som motsatsen til konnotasjon. Dette kan ikke forsvares da intet kan hindre dette meta-språk i å bli tatt over av et konnotasjonsnivå (om ikke annet kan det ikke hindre konnotasjonen "vitenskap"). Tvert om blir meta-språket ofte selve grunnlaget for konnotasjon, som i det tilfellet vi diskuterer her. Meta-teksten utgjøres i dette tilfellet av et lite skilt med tekst hvor objektenes opprinnelige pluralitet er kvalt i et konkret og overbevisende budskap. Og her har det magiske skjedd, en helt ny betydning som man ikke kunne lese av objektene, presenteres uskyldig, ikke som en forklaring, men som "a statement of fact": Jordbruk gjorde det mulig for folk å begynne å bo fast. Det er dette meta-nivået som forbereder grunnen til konnotasjon (myte-produksjon), idet den arbitrære forbindelse mellom signifier og signified er blitt fiksert i dette simulakrum av det reelle objekt.

Mytens ideologiske innhold er godt skjult bak et velvalgt uttrykk, lett absorberbart, uskyldig - sier bare hva det sier (det denotative alibi). Det kan imidlertid avdekkes ved å erstatte uttrykket "gjorde det mulig" med det mindre demokratiske uttrykket "tvang". Om det isteden hadde stått at jordbruk tvang folk til å bli bofast, tvang dem til å oppgi et liv i frihet, så ville selvsagt meningsinnholdet vært et helt annet. Årsaken til at dette siste alternativet ikke ble valgt ligger åpenbart i at dette ville implisere en kritikk av vår egen neolittiske ideologi og livsform. Istedet forkynner den: takket være jordbruk kan vi nå bo fast og leve det gode liv som siviliserte mennesker. Av ulike fortellinger velger vi den kjente suksesshistorien om det moralske tidsløp hvor de flinke vinner over de slemme. Gjennom dette blir historia en selvbekreftelse og museet en tera-

peutisk institusjon. Eller for å gjøre en lett omskrivning av et klassisk Levi-Strauss sitat: Fortida skal ikke bare være god å grave, den skal også være god å tenke (Olsen n.d.: 16).

Arkeologi, realisme og formidlings-fetisjisme

Jeg innledet denne artikkelen ved å hevde at det nye museum forsøkte å oppnå en "virkelighetseffekt", hva vi kunne kalle en arkeologisk eller museal "realisme". Innenfor litteraturen er realismen kjennetegnet ved at den utgir seg for ikke-symboliserende, gjennomsiiktig skriveform som på en helt passiv måte representerer virkeligheten. Undertrykkelsen av den skrivende - jeg'et - er sentral i denne genren, derved skapes hva Barthes (1986: 132) kaller en "referensiell illusjon": det er virkeligheten selv som forteller. I tekniske termer kan denne illusjon fremstilles ved at uttrykket (signifier) hevdes å ikke referere til det mentalt konstruerte innholdet (signified), men direkte til virkeligheten selv (referenten). Tegnets signified utgir seg med andre ord for tegnets referent. Denne realismen er typisk i såvel historiske, som arkeologiske og antropologiske tekster - kanskje særlig for den figur vi kan kalle "områdespesialisten", autoriteten på visse funngrupper, perioder eller områder. Dennes forfatterstrategi går ut på å etablere en "jeg-var-tilstede" autoritet gjennom innledende detaljer om feltarbeid, metoder etc. for så å forsvinne fra teksten og la realitetene (boplassen, funnene) selv tale (sml. Rabinow 1986: 244). Teksten har følgelig ingen signified enn virkeligheten selv. Som Barthes uttrykker det "...everything happens as if linguistic existence were merely a pure and simple copy of another existence situated in an extra-structural field, the 'real'" (1986: 138). Denne realismen er, som vi om litt skal se, typisk for det moderne museum.

Realismen hevder kommunikasjon som språkets og tekstens hovedfunksjon. Den skulle på en klarest mulig måte avspeile virkelig-

heten, kommunisere eller omsette allerede gitte og utvetydige meninger. Som Roland Barthes sier det (1973: 143):

"..it organizes a world which is without contradictions because it is without dept, a world wide open and wallowing in the evident, it establishes a blissful clarity: things appears to mean something by themselves".

Dette er en form for fetisjisme som ikke er ulik Marx' beskrivelse av varefetisjismen i det kapitalistiske samfunn, fordi den gjør problemet om produksjon av mening om til et kommunikasjons- eller omsetningsproblem. Som kjent hevdet Marx at en viktig effekt av den kapitalistiske ideologi var måten den fikk varenes sirkulasjon på markedet til å fremtre som deres egentlige og eneste eksistens (varenes objektivisering), hvorigjennom produksjonen av varer skjules. På tilsvarende vis er produksjonen av fortid og de konflikter som er involvert i denne, fremmedgjort og isolert fra dens presentasjon. Som i den realistiske novelle er forfatteren usynliggjort. På museet fremstår fortida som gude-gitt, et produkt uten produsent, nennsomt pakket for passivt konsum:

"Nothing is produced, nothing is chosen: all one has to do is to possess these new objects from which all soiling trace of origin or choice has been removed. This miraculous evaporation of history is another form of concept common to most burgeoise myths: the irresponsibility of man" (Barthes 1973: 151).

"Virkeligheten selv" er blitt det retoriske museums mytiske signified. En frossen, livløs virkelighet passende for den begravelsesstemning begrepet "museal" er omgitt med. Museum og mausoleum er således forbundet med mer enn en fonetisk assosiasjon (Adorno 1967: 175).

I vårt samfunn har fortida blitt endel av hva Horkheimer og Adorno (1972) har kalt "kulturindustrien". Dette begrepet brukte de for å beskrive en sfære karakteristisk for fremmedgjøringen av mennesket i det moderne rasjonelle samfunn hvor kultur og kunst - og fortid - ikke lenger er en inkorporert del av livet, men noe man konsumerer fremførelsen av. Alt kan kjøpes, fra kjærlighet til fortid. Fortida er kommodifisert, gjort om til en vare for omsetning på det kapitalistiske marked. Som en konsekvens vurderer de aller fleste menneskene i Norge i dag fortida primært som et fritidstilbud - et alternativ til sirkus eller fotballkampen på søndag. Og konkurrent. Derav følger markedsføring, tabloidisering og Yorkisering (Shanks og Tilley 1987, kap.3).

Produksjon av fortid

Hva skal vi så gjøre med dette? Jeg sa innledningsvis at museets illusjon var at det fordekte problemene forbundet ved produksjon av fortid gjennom å fremstille det som et formidlingsproblem. Og det er her jeg mener vi skal ta fatt; ved produksjonen av fortid.

I dag tror 95% av norske arkeologer at fortida lar seg grave ut. Fortida betraktes som et tre-dimensjonalt puslespil begravd i jorda under oss. Gjennom utgravninger kan biter avdekkes og føyes til tidligere utgravde biter, slik at bildet langsomt kompletteres. Hvor ofte hører vi ikke utsagn som at "nå er en ny bit falt på plass" i utforskningen av et eller annet områdes forhistorie. (Man kan spørre seg om hva som skjer når alle bitene er falt på plass). Produksjonen av arkeologisk kunnskap er antatt å begynne med sannheten om fortida, slik denne ble produsert av fortidas mennesker og å ende opp med at arkeologen avdekker denne sannhet. Deretter gjenstår det bare å formidle denne kunnskap til publikum - derav kommunikasjonsproblemet.

Det er nødvendig å dekonstruere dette kunnskapsbegrepet som ser arkeologisk kunnskap som en passiv refleks av preeksisterende former. Det eksisterer ingen monolittisk, gitt eller perfekt fortid som ganske enkelt kan avdekkes. Istedet må vi anta at det finnes mange og konkurrerende fortider produsert i h.h.t. ulike sosiale, kulturelle og politiske verdier som opererer både i fortid og nåtid. Museet utøver terror over denne pluraliteten, og overtaler den besøkende til å gå med på den arkeologiske disiplin. Tenk på vårt eget samfunn. Vi lever i det, og kan observere det direkte. Vi har et vell av data til rådighet. Likevel er vi høyst uenig i årsakene til f.eks. vår økonomiske situasjon. Det er et tankekors at det finnes langt større uenighet blant sosiologer om hva det norske samfunn er idag, enn det er blant arkeologer om hva det forhistoriske samfunn var. Ingen ville lage en permanent utstilling som proklamerer at dette er det norske samfunn. Men fortida er liksom enklere. Med fare for å bli for elementær kan man si at de svar man får dels avhenger av spørteren, dels av de som blir spurt. Storparten av spørterne i norsk arkeologi er middelaldrende norske akademikere med middel- eller overklassebakgrunn, og det er ikke uten videre gitt at disse har de samme spørsmål til fortida, eller vil skrive den samme fortid som - la oss si - en reindriftssame eller en anleggsarbeider. Den historie vi skriver vil følgelig variere med den erfaringsbakgrunn og de sosiale og politiske verdier vi verdsetter i nåtida. Om vi hadde fått sjansen til å spørre de forhistoriske menneskene vil også deres historier variert avhengig av om de var barn eller voksen, kvinne eller mann, herre eller trell. Å ut av dette fremstille én fortid er en repressiv handling, og det skal ikke mye fantasi til for å gjette hvem sin historie som vil dominere.

I arkeologiske lærebøker, festtaler og stortingsmeldinger hevdes det at arkeologien og museenes samfunnsrolle er å ta

på - bevare - fortida for kommende generasjoner. Det kan imidlertid være på sin plass å reformulere denne påstand og istedet spørre om i hvor stor grad det er nåtida og dens sosiopolitiske form som museene bevarer. I før-industrielle samfunn var fortida inkorporert i nåtida gjennom myter som forklarte kosmos og samfunnets opprinnelse og orden, dets genealogi o.s.v. Som en rekke etnografiske analyser har vist var disse mytene vel så mye relatert til samtidas problem som til å holde rede på hvordan fortida egentlig var. Mytene utgjorde et medierende instrument mellom fortid og samtidig sosial praksis, de var hva Levi-Strauss har kalt "maskiner til undertrykkelse av tid". Uten å ha gjort det til gjenstand for mer enn overflatiske refleksjoner vil jeg fremsette den hypotese at vitenskaper som historie og arkeologi funksjonelt har kommet til å spille den samme rolle i det kapitalistiske samfunn som mytene i det tradisjonelle samfunn. D.v.s. at historievitenskapene er blitt et av det moderne samfunns mytiske skjemaer; det som kontrollerer fortida. I dette perspektivet blir museene maskiner som undertrykker langt mer enn tid.

Forslag

Jeg har i endel arbeider (Olsen 1986, 1987, n.d.) argumentert for en arkeologi som ser fortida som et uavsluttet og åpent prosjekt i nåtida, konstant åpen for dialog og kommentar. I dennes konfrontasjon med fortidas tekster søkes det ikke å avdekke en nostalgisk opprinnelig mening eller en tapt signified, men å skape kreativ forståelse kritisk relevant for vår egen tid. Jeg skal avslutte denne forelesningen med å sette opp endel guidelines for et alternativt antiretorisk museum (sml. Shanks og Tilley 1987: 97-99).

- 1) Inntaket til fortida må pluraliseres, arkeologens meningsmonopol på fortida må nedbrytes og folk må få aktiv delaktighet i produksjon av sin fortid. Bl.a. betyr dette at under-

trykte grupper, som etniske minoriteter, må få skrive sin egen historie som er relevant for den virkelighet de opplever.

- 2) Museene må synliggjøre produksjonen av fortid som en aktiv prosess i nåtida. Dette innebærer bl.a. å vise publikum endringer i synet på fortida, vise hvorfor det endres og hva det endres i forhold til.
- 3) Forfatterne i produksjonen av fortida må synliggjøres. Vis at utstillingene er laget av levende og feilbare mennesker og ikke av Gud.
- 4) Utstillingene må presentere flere og konkurrerende syn på fortida, vise pluraliteten i tolkningsmuligheter hvor også den besøkende har en legitim plass.
- 5) Museet må oppfordre til kritisk observasjon og nedbryte den antidialog som nå preger det.
- 6) Den formelle orden i utstillingene må nedbrytes. Mix moderne materiell kultur med forhistorisk, innfør ironi, humor og det bizarre. Vis at arkeologenes stresskofferter og tomme ølflasker også er materiell kultur som også har sine signifikans. Provoser den besøkende, ikke søvndyss henne.
- 7) Få arkeologisk materiale ut der hvor folk befinner seg (på skoler, fabrikker, sykehus, etc.).
- 8) Slutt med permanente utstillinger. Like lite som vår egen tid er fortida og den oppfatelse vi har av denne statisk. Bygg heller opp mindre og stadig skiftende tema-utstillinger i h.h.t. de forannevnte bud.

- 9) Slipp fortida løs - det er da du vil oppdage hvor vakker den er.

LITTERATUR

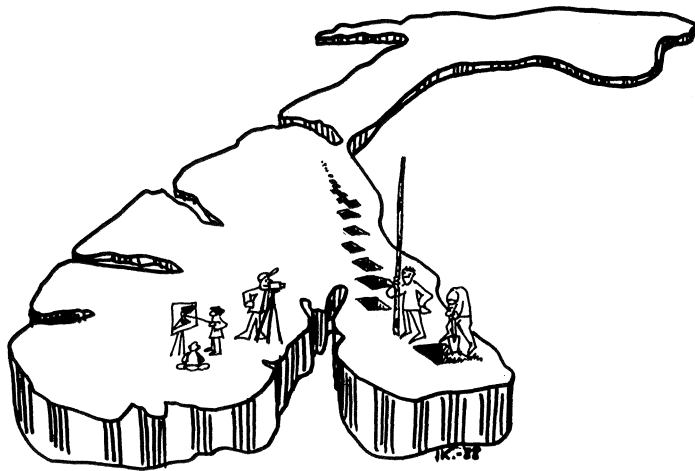
- Barthes, R. 1973. Mythologies. London.
- Barthes, R. 1984. Writing Degree Zero & Elements of Semiology. London.
- Barthes, R. 1986. The Rustle of Language. Oxford.
- Foucault, M. 1971. Orders of Discourse. Social Science Information, vol 10, no. 2.
- Foucault, M. 1977. Disciplin and Punish: The Birth of the Prison. New York.
- Foucault, M. 1984. The Foucault Reader. ed. P. Rabinow, New York.
- Gjessing, G. 1977. Ideer omkring forhistoriske samfunn. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter (ny rekke), no. 2.
- Olsen, B. 1986. Norwegian Archaeology and the People without (Pre-) history, or: How to create a Myth of a uniform Past. Archaeological Review from Cambridge 5:1.

Olsen, B. 1987. Arkeologi - tekst - samfunn. Fragmenter til en post-prosessuell arkeologi. Stensilsserie B, historie og arkeologi, nr. 24, ISV, Universitetet i Tromsø.

Olsen, B. n.d. Archaeology and Social Theory: a Critical and Textual approach. Foredrag på den 2. TAG-konferanse, Umeå august 1987.

Rabinow, P. 1986. Representations are Social Facts: Modernity and Post-Modernity in Anthropology (i:) Writing Culture. The poetics and Politics of Ethnography. J. Clifford og G.E. Marcus eds. Berkely.

Gitt som forelesning ved Universitetets Oldsaksamling, Oslo, november 1987.

ET ÅR MED MAGNUS – ARKEOLOGI I TV

BRIT H. AMUNDSEN

Dette innslaget er ment som en takk til alle ved Universitetets Oldsaksamling som har gjort det mulig for meg å være med i Naturvitenskapelig magasin MAGNUS fra november 1986 til min siste medvirkning mars 1988. En stor takk også til MAGNUS-teamet i NRK som har latt meg få denne sjansen til å markedsføre faget arkeologi på denne måten over hele vårt land.

Det jeg vil gjøre er å introdusere magasinet og fortelle noe om hva det er, for hvem, hvordan og hvorfor. Deretter vil jeg gi dere mine månedlige innslag omtrent slik jeg har presentert dem for producer og programleder før vi møtes opptaksdagen i studio med kommentarer til noen innslag, og til slutt en konklusjon.

Vel møtt til MAGNUS = MAGasin for Natur, Universet, Spørsmål og svar = Naturvitenskapelig magasin MAGNUS.

For noen år siden kontaktet jeg NRK Barne TV - aldersgruppen 4 - 7 år med et opplegg om emner fra arkeologien, men det passet ikke inn i deres program da. Året etter ble jeg kontaktet av Stein Wien, producer for MAGNUS, et naturvitenskapelig magasin som kommer på luften én gang pr. måned.

Jeg tok ham med på en lynomvisning i museet, og dette resulterte i hans første spørsmål, som ble mitt første innslag:

"Hvordan i all verden klarte de å lage hull i det jeg kalte en skafthulløks?"

TV-programmets målsetning er å gi korte filminnslag om natur og univers, og å svare på innsendte spørsmål. Hvert magasin åpner med en naturfilm av Sverre M. Fjeldstad. I hvert magasin skal det være minst to personlige innslag der gjenstander og bilder (som oftest diapos) spiller en sentral rolle som illustrasjon til det som blir sagt. Det skal ikke være noe foredrag eller lysbildekåseri, men en dialog mellom programleder Harald Mæle og den som medvirker utenfra. I løpet av den tiden tiden jeg har vært med har det vært et innslag med en zoofysiolog, som snakket om sel, et med en ung dame som presenterte et prosjekt i forbindelse med påvisning av sur nedbør, et der primus motor for prosjekt HUBRO presenterte dette spennende prosjektet, men først og fremst Arild Hagen, som daglig er programsekretær i NRK Skole-radioen, men her i MAGNUS biolog, og jeg da som arkeolog.

Målgruppen er først og fremst barn og ungdom i aldersgruppen 10-14 år, men det viser seg at MAGNUS er et magasin som har seere i alle aldre og over hele landet.

Vi som medvirker personlig har fem minutter hver. Fem minutter går raskt og krever et godt forarbeid, for som vår Henrik Ibsen skal ha sagt en gang (fritt sitert): "Unnskyld at brevet ble så langt, jeg hadde ikke tid til å gjøre det kortere". Det gjelder å få sagt mest mulig fornuftig i løpet av de fem minuttene uten at det virker heseblesende. Heller mye om få ting, enn litt om mye. Mine innslag skulle ikke være i kronologisk rekkefølge. Vi bruker ikke manuskript, så alt står og faller på dialogen mellom programleder og den som deltar, og at man husker flest mulig av punktene, når det er endelig opptak. Det har vist seg at det jeg fra før kunne mye om gikk mye bedre, enn det jeg leste meg til de siste ukene før opptak.

Min målsetning har vært først og fremst å formidle noe av det arkeologer har forsket seg frem til når det gjelder kunnskap om

menneskelig aktivitet og virksomhet i forhistorisk tid og middelalder. Sentralt her har hele tiden vært gjenstandene som jeg har hatt med i studio, ofte supplert med dias. Jeg mente det også var viktig å snakke noe om hvordan arkeologen arbeider; noe om hjelpevitenskaper som forskeren kan få hjelp av, slik som botanikeren og osteologen; hva skjer med gjenstander man finner under utgravninger? Litt om konservering og magasinering. Til slutt, kanskje noe av det viktigste, at alle som finner noe de mener kan være gammelt, og dermed av interesse for forskningen, har plikt ifølge norsk lov til å levere inn slike gjenstander til det nærmeste større museet.

Selv har jeg grunnfag og mellomfag, men har ofte vært avhengig av hjelp og rettelser fra forskere som har holdt på adskillig lenger enn jeg. Men jeg har stått helt fritt i valg av tema og innfallsvinkler. Det har aldri vært nei i noen munn, hverken når det gjelder muntlig informasjon eller tillatelse til å låne med gjenstander i studio.

De andre i teamet i NRK har vist stor interesse og forståelse for arkeologien, og programleder Harald Mæle har vært flink til å kaste ballen til meg ved begynnelsen av mitt innslag, ofte med noe i tilknytning til det jeg skal snakke om, og til å avslutte med en eller annen appell til seerne som går på respekten for vår felles kulturarv og forskeren av de gjenstandene som kan være med på å gi mer kunnskap om vår forhistorie.

La oss se på innslagene. Totalt har jeg hatt fjorten innslag. Av dem har jeg plukket ut ti og presenterer dem her i den rekkefølge de ble presentert i MAGNUS og kaller dem MAGNUS januar, MAGNUS februar osv.

MAGNUS januar

Gjenstander:

2 skafthulløkser,	1 boretapp
hvorav 1 ødelagt	Deler til et "bor"
1 flintøks med skaft	

"Hvordan i all verden klarte de å lage hull i skafthulløkksa?"

I tillegg:

"Hadde det vært et redskap? Til hva?"

"Hvor gammel kunne steinen være ?"

I en monter fant jeg et "bor". Det minner om en pil og bue.

"Buen" er laget av et ribbein fra et stort dyr. "Pilespissen" eller boret av en hulknokkel fra et stort dyr. Boret er surret fast til en stang med rep, som er laget av dyrehud. "Buestrengen" er også laget av dyrehud. "Buestrengen" løper rundt borepinnen. Når vi borer: Boret holdes med spissen ned mot stenen, og "buen" føres frem og tilbake. Da vil boret gå rundt og rundt, og etter hvert bore seg ned i stenen.

Det må ha tatt lang tid, men her er en boretapp, som en arkeolog har funnet i bakken på en steinalderboplass.

Skafthulløkksa er en arbeidsøks som kanskje ble brukt til å slå i stykker jordklumper eller røtter for å jevne bakken før man sådde korn. Først hadde man hugget ned og brent av et lite skogområde. Til slutt hakket man i jorden og sådde. Andre økser ble brukt til å felle trær. Slike som denne flintøkksa kanskje.

MAGNUS februar

Gjenstander:

Urøstet og røstet malm

Magnet, jernspiker

Dias:

Blestertuft

Blesterovnmmodell

Slagghaug

"Hvordan ble et sverd til i vikingtiden?"

Arkeologiske undersøkelser i fjellområdene våre viser at mange steder i den øverste tresonen, like før vi når opp til snaufjellet, finner vi spor etter jernutvinning. Det man finner er først og fremst groper med rester etter trekull. Dette har vært kullmiler, dvs. steder der man engang har laget trekull. Ellers

finner vi tufter - rester etter hus/verksted noen har brukt i kortere eller lengere tid mens de drev med jernutvinning; enkelte tufter har boligdel.

For å begynne med begynnelsen. Det vi ikke finner spor etter ved tuften er malmen som ble gravd opp av myra. Tar vi en magnet bort i den urøstede malmen, ser vi at den ikke er magnetisk, altså er det ikke jern i den.

I en grop i tufta finner vi noe som ser ut som kaffegrut, og da vet vi at vi har funnet malmlageret. Malmen fra myra er blitt tørket eller røstet (varmet opp) over et bål, og prøver vi nå med magneten blir den full av malmgrut, for nå har det foregått en kjemisk prosess og malmen er jernholdig og magnetisk. På den andre siden av tufta har vi en sjakt med svarte vegger, og da vet vi at vi har funnet trekullageret.

I den ene delen av tuften her finner vi et ildsted. Det er nok boligdelen, i den andre enden finner vi noen store flate, loddrette stener, som nok har støttet en ovn laget av leire, eller av stein, delvis foret med leire. Dette har sikkert vært verkstedet.

Når ovnen er forvarmet legges røstet malm og trekull lagvis i og tenes på. I ovnsveggen ser vi et hull til blåsebelg. Ved 1000-1200°C smelter urenheterne i malmen - slaggen og renner ut eller ned. Denne slaggbiten har jeg funnet i denne store slagghaugen utenfor tuften.

Når smeltingen er over slås ovnen i stykker. Alt slagget kastes ut på bakken og det kan danne seg store slagghauger, som ofte er det som setter arkeologen på sporet etter jernvinneanlegg i fjellområdene.

Jernet - samler seg i en klump - luppen. Denne klumpen slås fra slagget og smis videre i smia, kanskje først til jernbarrer.

Men det er et arbeid som man mener foregikk nede i dalene, ikke på fjellet.

MAGNUS marsGjenstander:

Flintknoll	Haug med avslag
Flintkjerne med flekker	Pilespiss/harpunspiss
Slagstein	Flintøks

"Hvordan kan arkeologen vite at noen flintstykker er menneske-
laget?"

"Hvordan kan man vite at noen for eksempel er pilespisser?"

Flint finnes ikke naturlig her i Norge, men i Sydsverige, i Danmark og Nordtyskland finner man årer med flint i kalklag i jorden. Man regner med at flint kom hit fordi flintknoller ble sittende fast i isen og fulgte med isflak dengang isen trakk seg tilbake da istiden var slutt. Ettersom isen smeltet falt disse knollene av og ble funnet av mennesker som kom til Norge på jakt etter reinsdyr og sel.

Senere ble flint en handelsvare - folk kom kanskje med pelsverk fra Norge til Sydsverige og Danmark, og byttet til seg flint som de tok med seg hjem til Norge for å lage redskaper.

Her ser vi et bilde av en steinalderboplass, Høgnipen i Østfold. For ca. 9000 år siden, dengang den tunge isen lå over store deler av landet var Høgnipen en av mange øyer, men idag er det ingen øy, men en del av innlandet i Østfold og ligger 160 m.o.h. og mange km fra kysten. Dette er fordi landet har hevet seg i alle de årene etterat det ble kvitt den tunge iskappen som lå over landet vårt.

På Høgnipen og alle boplasser fra steinalderen finner man en mengde flint. Ofte er det det eneste spor man finner etter en steinalderboplass. Det man finner mest av er avslag eller avfall som forteller om at noen her har sittet og laget redskaper av flint.

De fleste av flintstykkene man finner her i Norge, i Danmark eller i Sydsverige er større eller mindre flintknoller, flint-

biter eller avslag.

Vi kan se at de er formet til et redskap: Pilespissen har sagtakkete kanter - er retusjert - og øksen er slipt på eggen for at den skal være skarp og sterk til hugging av trær.

MAGNUS april

<u>Gjenstander:</u>	<u>Dias av pollenkorn av:</u>	
Flintøks u/skaft	Furu	
Skaft hulløks u/skaft	Bjerk	<u>Bilde:</u>
Hakke av gevir	Løvetann	Jordprofil
Sigd m/skaft (kanskje)	Kjempe	
Myrbor	Korn	
Myrprøve	Botanikeren med bor	

"Hvordan vet arkeologen noe om når man i Norge begynte å dyrke jorden og ha husdyr?"

Vi vet at arkeologene kan snakke om en overgang fra jegersteinalder til bondesteinalder for ca. 5000 år siden enkelte steder i Norge. De fleste menneskene fortsatte nok å drive med jakt, fangst, fiske og innsamling av f.eks. planter og egg, for å skaffe seg mat. Men vi kan også finne spor som forteller at man har hatt husdyr, og at man etterhvert også har dyrket jorden og bl.a. sådd korn. I begge tilfeller har det vært nødvendig å hugge ned skogen, enten for å skaffe bedre beite til husdyrene, eller for å skaffe seg små åkerlapper der man kunne så korn.

Ved en utgravning kan vi finne kulturlag med gjenstander som flintøks, som vi kjenner fra før og vet er velegnet til å hugge trær, skaft hulløks har kanskje vært til å bearbeide jorda, hakker av gevir fra hjort eller elg til å hakke i jorda.

Men noe vi ikke finner, fordi vi ikke kan se det, er pollenkorn eller blomsterstøv. Polleneksperten bruker et myrbor for å ta ut en prøve fra en myr eller et tjern i nærheten av en boplass. Fra denne prøven kan han ta ut pollenkorn, og se på dem i et

mikroskop, og finne ut om det er få eller mange av samme type pollen. På pollendiagrammet kan vi lese at:

Engang har det her vokst tett skog ved boplassen - da er det mye pollen av f.eks. furu og bjerk. Skogen blir hugget ned og det er nesten ingen pollenkorn av skogstrær, men nå er det beiteplanter som kjempe og løvetann som dominerer, altså har det bodd mennesker her som har hatt husdyr. Høyere opp i prøven finner pollenanalytikerens kornpollen. Det forteller at det er blitt dyrket korn her, men så er det masse skogtrepollen igjen, og igjen står skogen tett rundt myra.

Klumper av pollenkorn kan sendes til et laboratorium i Trondheim. Her kan de finne ut hvor gamle de er, og da får vi vite at en gang i yngre steinalder for ca. 5000 år siden ble skogen hugget for å skaffe beite, kanskje 1000 år senere - på slutten av steinalder/begynnelsen av bronsealder har man begynt å dyrke korn, men så grodde skogen til igjen, kanskje fordi menneskene hadde flyttet til et annet sted.

Spennende hva?

MAGNUS mai

Gjenstander:

To hodeskaller med hull i

To kjevebein

Noen brente bein

Et albuebein

Dias:

Skjelett med kniv (steinalder)

Skjelett i grav (middelalder)

"Hva kan et funn av menneskeskjelett fortelle oss?"

Middelaldermennesket

Vi har i et tidligere MAGNUS nevnt ordet osteolog. Det var da vi snakket om fangst og fiske i forhistorisk tid.

OSTEOLOGEN er ekspert på bein eller knokler, og hvis arkeologen har funnet rester etter dyreknokler eller fiskebein på en

boplass, kan osteologen finne ut hva slags dyr man har jaktet på, eller hvilke fiskeslag man har fisket, og spist i forhistorisk tid.

Arkeologer som graver i byene finner ofte skjelettresten etter mennesker som levde for mellom 500 - 1000 år siden i den tiden vi kaller Middelalderen.

Da vil arkeologen gjerne vite noe om menneskene som levde da og spør osteologen.

Osteologen kan fortelle:

Noe om hvor gammel personen har vært, om det har vært en mann eller kvinne, gutt eller pike. Hvis det er en kvinne kan vi få vite om hun noen gang har fått barn og hvor mange.

Dessuten kan osteologen se på knoklene om personen har hatt forskjellige sykdommer, eller skadet seg noen gang, f.eks. brukket et ben eller en arm.

MAGNUS juni

Gjenstander:

To ovalspenner	Nøkkel
Noen perler	Vikingtids kvinnedrakt

"Hva er arkeologi?"

"Hva gjør en arkeolog?"

"Hvordan har man kunnet rekonstruere denne vikingtidsdrakten?"

Arkeologi betyr egentlig "læren om det gamle", men vi har utvidet begrepet til å gjelde læren om menneskelig aktivitet og virksomhet i forhistorisk tid, middelalder og nyere tid ved studium av gjenstander og bygningsrester, men også ved et nært samarbeid med

de naturvitenskapelige vitenskaper, slik som kjemi, fysikk, zoologi, botanikk osv.

En arkeolog er den som er ute i felt og i naturen og studerer landskap, undersøker steder der noen har funnet gjenstander, foretar utgravninger der noen har funnet gjenstander for å se om det er mer der. Men først og fremst er arkeologene forskere, som studerer gjenstander som er funnet og kanskje hører sammen for å finne ut hva disse kan fortelle om mennesker som har levd før oss. Det er også de som forteller oss andre hva de har funnet ut, når de skriver bøker om det, holder foredrag eller snakker om det i TV, som vi gjør her.

En slik gruppe gjenstander er smykker som: ovalspenne, trefliket spenne, perler, nøkkel, saks som er funnet i en eller flere kvinnegraver fra vikingtiden.

Gjenstandene, og av disse f.eks. ovalspenner med rester av tekstil, og en rekke illustrasjoner fra vikingtiden har gjort det mulig å rekonstruere en slik festdrakt som jeg har tatt på meg i dag.

De spennene jeg har på drakten er kopier av ekte vikingtidsspenner.

MAGNUS september

Gjenstander:

Klump/klumper

Redskap som brukes ved
rensing

Bilder:

Røntgenbilde

"Hvorfor tar dere vare på den klumpen der?"

Hvis vi finner en litt avlang, litt flat klump ute i naturen vil vi neppe kaste to blikk på den, men hvis vi finner den under en middelaldergravning, eller under utgravningen av en gravhaug er situasjonen en helt annen. Da vil en slik klump sammen med andre gjenstander av jern, tre, bein eller lær bli sendt til vår

konserveringsavdeling.

Mange gjenstander kan vi med en gang se hva er eller er en del av, men denne klumpen må vi ta røntgenbilde av før vi kan se hva det tidligere har vært.

Røntgenbilde viser at denne har vært en nål - en såkalt Urnesnål.

Det vi må huske på er at fra denne gjenstanden ble tatt i bruk og var ny og fin har det skjedd mye med den. Mens den var i bruk ble den noe slitt og anløpet, og etter at den havnet i en eller annen grav, eller ble mistet på en boplass, i et byhus fra middelalderen forandret den seg raskt og belegget utenpå vokste, slik at det vi finner igjen er denne klumpen her.

Meningen er at denne gjenstanden skal få tilbake sin tidligere form og konserveres. Den som har ansvaret for dette sitter med røntgenbildet ved siden av seg og skraper forsiktig bort lag for lag. Det viser seg at av det opprinnelige metallet er det meste spist opp av tidens tann, så den gjenstanden vi nå sitter igjen med har en liten kjerne av metall - f.eks. jern eller bronse og resten er rust eller annet belegg som ligger utenpå. Når gjenstanden etterpå blir lagt i et spesielt bad eller vokset vil den få en litt glattere overflate og kan stilles ut i museet eller lagres i vårt magasin i kjelleren. Hvis temperatur og fuktighet der er slik at gjenstanden ikke fortsetter å ruste, kan den nå holde seg i mange år.

Denne nødvendige behandlingen av gjenstander av metall, bein eller lær som har vært i jorden, er en av grunnene til at det er så viktig at de som finner slike gjenstander som kan være fra forhistorisk tid eller middelalder leverer dem inn til et av de store museene, slik at eksperter kan ta hånd om dem.

MAGNUS oktoberGjenstander:

En flint pilespiss

1 såld

1 graveskje

Kompass

Tommestokk

Dias:

Sjakt med profil og spade

"En bitte liten flintbit - hva kan den fortelle?"

Nå tar vi oss en tur ut i et område som ligger ca 160 m.o.h. i dag. Stedet heter Høgnipen og ligger langt inne i Østfold. For 9000 år siden var det en øy blant mange andre øyer i skjærgården, men fordi landet har hevet seg i alle de årene som er gått siden siste istid var over har landskapet forandret seg.

Vi stikker spaden i jorden og med et såld kan vi prøve å finne noen flintstykker. Her har vi en som vi bare kan finne på denne måten fordi den er så liten. Det er restene etter en pilespiss.

Vi ser på den. Spissen mangler. En del er vanlig grå flint. En del er hvit.

De som fant disse bitene som tilsammen blir en pilespiss, uten selve spissen, har nøye tegnet hvor de to bitene ble funnet: en i ildstedet - det var den hvite, og en utenfor ildstedet - det var den grå.

Det dette kan fortelle oss er at jegeren gikk ut på jakt for ca 9000 år siden med sin pil og bue. Drepte for eksempel et reinsdyr. Det ble tatt med tilbake til leiren. Kjøttet ble spist og den grå flintbiten ble kanskje spyttet ut ved siden av ildstedet. Den ytterste spissen ble aldri funnet. Jegeren forberedte ny jakt, holdt pileskaftspissen over ilden, slik at harpiksen som holdt fast resten av pilespissen smeltet og den lille tangen falt i ildstedet, hvor den ble brent og hvit. Jegeren satte så en ny pilespiss i pileskaftet og var klar til

å gå på jakt igjen.

Så kommer arkeologen mange tusen år senere og finner til og med så små biter som dette og kan fortelle oss en hel historie om menneskelig aktivitet i forhistorisk tid.

MAGNUS november

Gjenstander:

Sammenlimt krukke

Brente bein

Fibula

Dias:

Diverse

"Hva kan en gravhaug skjule?"

"Og hva skjer hvis arkeologene finner noe i en gravhaug?"

Vi drar til Kulåsparken Sarpsborg - sommeren 1987 for å se noen arkeologer i arbeid.

Grunnen til denne utgravningen er at det skal bygges et nytt rådhus i Sarpsborg i kanten av Kulåsparken og en gravhaug må fjernes.

Et oversiktsbilde viser en grønn park med noen store, lave, nesten usynlige hauger.

Ved avtorving kom en rekke store steiner til syne, og et bilde ovenfra viser en fin fotkjede av steiner, som avgrenser gravanlegget, samt en røys av store steiner, som viser seg å skjule en grav. På flaten under steinene kan vi se ardsplor altså spor etter en forhistorisk plog. De forteller at man her har dyrket jorden før det ble gravplass her.

Graven viser seg å inneholde en krukke. Denne måtte graves frem meget forsiktig. Inni krukken ble det funnet mange brente bein som osteologen (beineksperten) har studert og mener kan være etter en kvinne i 30-40 års alderen. Med seg i graven hadde hun en bronsefibula - en nål - og en liten bronseskive. Deretter ble krukken gipset og tatt opp av folk fra konserveringslaboratoriet ved Oldsaksamlingen.

MAGNUS desemberGjenstander:

Gullsporen fra Værne kloster ved Rygge
 Diverse skrap: Rusten hestesko,
 Skruer, spiker,
 osv.

Dias:

Skattefunn fra Hon
 Skattefunn fra Værne

På skattejakt?

"Hva håper og ønsker du å finne?"

"Hva finner du?"

Utgangspunktet for dette innslaget er spørsmålet: Hvorfor kjøper så mange metalldetektorer?

Ønskedrømmen er vel å finne den riktig flotte gull eller sølvskatten. Men det de fleste finner med disse dyre metall-detektorene er rustne spiker, rustne blikkbokser og annet skrap av metall som er havnet i jorden, eller i noe som ser ut som en gravhaug.

Det er i henhold til norsk lov forbudt å grave i noe man tror eller vet er gravhauger, hustufter eller andre fornminner. La våre forfedre få hvile i fred, og la ekspertene, altså arkeologene grave for de vet hvilke spor de skal se etter og kan tolke og finne ut noe om det de finner, mens andre bare ødelegger denne muligheten.

Men finner du noe på bakken som du mener kan være interessant for forskningen og for museene, må du tegne inn på et kart nøyaktig hvor du har funnet det og gi beskjed til nærmeste større museum, så en arkeolog eventuelt kan komme med metalldetektor og se om det er mer på samme sted.

Arkeologi er moro og interessant, men mest interessant er det når vi kan få vite mer om mennesker som har levet før oss.

Når det gjelder innslaget om Jernvinna hadde producer og programleder ordnet med smiing i studio. En diger grill med glødende trekull, stor smedtang og jernstenger som ble smidd. Dette som

en overgang fra mitt innslag til neste. Selvfølgelig var en brannmann på plass i kulissene.

Til innslaget om middelaldermennesket hadde de skaffet et skjelett. Det passet fint inn der hun sto litt tilbaketrukket mellom oss i studio og smilte.

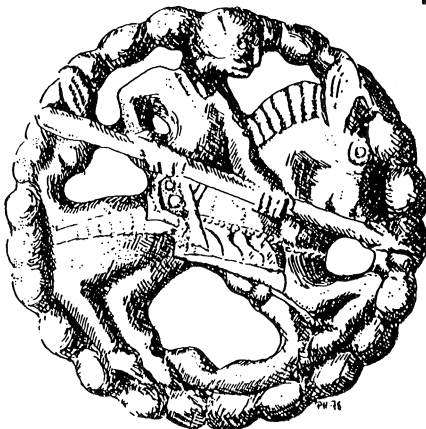
Innslaget fra Kulåsparken hadde en fortsettelse. Stein Wien og jeg var på besøk mens de holdt på å grave, og med de bildene han hadde tatt i Kulåsparken og senere ved Konserveringslaboratoriet ved Oldsaksamlingen, kunne vi følge krukken som ble funnet mens den ble gravd opp og gipset, og vi treffer den igjen på Konserveringslaboratoriet der Espen Hernes hadde fått satt sammen en del biter, så vi kunne se formen.

Konklusjon

Har jeg så oppnådd det jeg ønsket? Har min informasjon nådd frem? Kanskje - kanskje ikke! Jeg har stort sett vært fornøyd med innslagene og oppnådd den spredning i informasjon som jeg ønsket, selv om jeg gjerne skulle hatt noen innslag til om bl.a. Hvordan kan vi si noe om hvor gammelt det er? Noen brev har jeg fått, som viser interesse for arkeologifaget, og noen med små steingjenstander som innsenderen tror er pilespisser.

Men en ting er helt sikkert. Det er forferdelig mange mennesker som ser på Naturvitenskapelig magasin MAGNUS. Det viser alle brevene som strømmer inn til redaksjonen. Jeg har en stor tro på at det barn og ungdom får inn av informasjon i drypp om arkeologi og studiet av arkeologisk kildemateriale som kan gi oss mer kunnskap om vår forhistorie, slik som her i MAGNUS og under skoleomvisninger ved museene, vil ligge i deres underbevissthet og bli det som styrer de av dem som en gang i fremtiden vil være de som sitter i styre og stell i departementene, i fylkene og i kommuner rundt i landet vårt og skal vurdere arkeologisk forsknings plass i samfunnet og på budsjettene.

VIKING

Støtt arkeologisk arbeide!

Tegn Dem som medlem i Norsk Arkeologisk Selskap

Kontingenten er kr 125,- for vanlig enkeltmedlem

" 150,- for familiemedlemskap

" 60,- for studenter (og skoleelever)

Kontingent for personlig livsvarig medlemskap skal for ordinære medlemmer være 20 ganger den årlige kontingent. Alle medlemmer får gratis tilsendt årsskriftet VIKING på ca 140 sider.

Vi arrangerer hvert år en tur i Norge eller til andre land under ledelse av topp-fagfolk.

En dagstur.

Flere foredragsaftener med gratis adgang.

Sekretariatets kontor: Vikingskipshuset, Huk Aveny 35,
0287 - Oslo 2.

Kontortid: Tirsdag og torsdag. Kl. 9 - 15.

Salg av selskapets publikasjoner:

Eldre årganger av "Viking" kan skaffes fra 1955.

Til medlemmer er prisen: Kr.20,- for årgangene 1955-1966

" 30,- " " 1968-1969

" 50,- " " 1970-1974

" 60,- " " 1975-1977

" 80,- " " 1978-1980

Studentmedlemmer betaler henholdsvis kr.10,-, kr.20,-, kr 25,-, kr.30,- og kr.40,-.

INNHOOLD

FORORD..... 3

Reidar Bertelsen:

Om trangt arbeidsmarked i arkeologien..... 4

Per Hernæs:

En våpengrav fra vikingtiden

på Bryn i Oslo..... 6

Bjørnar Olsen:

Det retoriske museum. En fortelling

om makt og fortid.....13

Brit Høilund Amundsen:

Et år med MAGNUS - arkeologi i TV.....32

